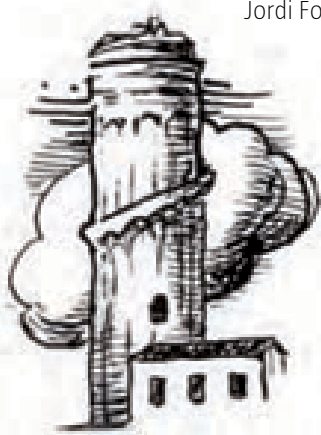

La Torre de les Aigües del Besòs, un monument a la grandesa de l'error humà

Jordi Fossas Bonjoch

Aquest 2012 es compleixen cent anys de la inauguració de la Torre de les Aigües del Besòs, una iniciativa empresarial duta a terme a finals del segle XIX, amb el propòsit d'aprofitar el cabal subterrani del riu Besòs, però el resultat no va respondre a les expectatives dels promotors, l'empresa fracassà i això va induir l'encara no del tot aclarit suïcidi d'un dels seus impulsors. Tanmateix, ens ha quedat una magnífica torre de mamposteria que forma part de l'imaginari col·lectiu del Poblenou.

Aquesta enorme torre cilíndrica, de gran bellesa estètica, ha atret artistes com Ramon Calsina, Miquel Vilà i Josep M. Subirachs, que l'han incorporat a les seves creacions i ha esdevingut un referent del barri i de la pròpia obra dels artistes.

La restauració, duta a terme amb el patrocini de l'empresa AGBAR en conveni amb l'Ajuntament de Barcelona, segons projecte de rehabilitació de l'arquitecte Antoni Vilanova, li ha retornat l'antiga esplendor, si és que mai l'havia perduda.

Les dificultats financeres de la Compañía General Anónima de Aguas, de Barcelona, Ladera Derecha del Besòs, sumades a la dolenta qualitat de l'aigua subministrada que contenia un excés de sal i que no la feia apta ni per al reg, van posar fi a una iniciativa empresarial que durà nou anys entre la seva constitució el 1881 i la seva fi el 1890. Aquesta empresa ens ha deixat com a record la magnífica Torre de les Aigües del Besòs, un monument a la grandesa de l'error humà i que amb el temps s'ha convertit en un dels referents del Poble nou. I també ens ha deixat una llegenda referida a un dels seus promotors, que es va suïcidar llançant-se des de dalt de la torre després d'haver perdut tota la seva fortuna i la de la família invertida en l'empresa.

↑ Targeta comercial de l'empresa Juan Ribas y Cía., on per situar la fàbrica s'assenyala com a referència el Depósito Aguas Besòs.

L'aigua del Besòs, una font de riquesa

A finals del segle XIX, l'aigua a Barcelona i rodalia era un bé escàs. Els anys 1875 i 1876 van ser dos anys de sequera extrema. Un any més tard, el 1877, es publica una memòria sobre un projecte d'aigües per elevació per ser explotat a Barcelona i la seva rodalia —suburbis, segons expressió de l'època— a càrrec de la societat general constituïda aquell mateix any, de la qual era gerent Francisco Rengifo, secretari, Francisco Barado, i director científic, Enrique Piñeyro.

La memòria explica que els aproximadament 500.000 habitants de la ciutat de Barcelona i la seva rodalia patien una greu insuficiència d'aigua, agreujada per anys de sequera. Els ciutadans de Barcelona disposaven de 19,55 litres per habitant i per dia, quan el recomanable eren 200 litres. Barcelona era molt lluny dels estàndards d'altres ciutats europees, com per exemple Marsella, que disposava de 420 litres, o el cas excepcional de Roma, on eren 1.000 litres. Ciutats com ara París, Dijon o Glasgow arribaven als 200 litres. Amb la realització del projecte la companyia preveia arribar als 38,22 litres, duplicant pràcticament la disponibilitat d'aigua per habitant, però encara lluny del que era

← A la imatge de l'esquerra, la Torre de les Aigües segons el projecte original de l'arquitecte Pere Falqués, amb una alçària prevista de 80 metres i dos dipòsits. A la dreta, la torre construïda amb una alçària de 63 metres i un únic dipòsit.

y á la mayor densidad que tiene el agua del mar respecto de la potable que hemos analizado.

Otra circunstancia, muy digna de fijar la atencion por cierto, milita en favor del agua que la SOCIEDAD GENERAL trata de conducir á Barcelona, y es la de que difícilmente puede enturbiarse por causa de las lluvias, á no ser que estas fueren muy fuertes y persistentes, por cuanto al llegar al caudal las procedentes de las lluvias, lo hacen despues de haber atravesado unas espesas capas de arena, que haciendo las veces de filtros producen en ellas una verdadera filtracion y una purificacion.

El agua que va á conducir á esta capital la SOCIEDAD GENERAL, no es como la procedente del derriete de las nieves, que alucinando al paladar con su frescura excita al estómago de tal modo que lo inutiliza para los trabajos de la digestion. No es como la de ciertos rios que en el decurso de sus corrientes reciben los residuos y desperdicios arrojados á sus cauces por los habitantes de las poblaciones cuyos edificios bañan. No es como el agua de muchos manantiales, que unas veces porque su origen reconoce el derriete de las nieves, y otras por contener en disolucion, á beneficio de su baja temperatura, gran cantidad de principios salinos, resulta cruda y pesada para el estómago. No es finalmente como el agua de la mayoría de los pozos perforados, ralenitosa por demás regularmente, y por lo mismo impropia para los usos de la vida, así como para la mayoría de los industriales.

El agua de la SOCIEDAD GENERAL es de las que en nuestra creencia reúnen en grado culminante las condiciones de potabilidad; es ligera al estómago, no solo por la cantidad de aire oxigenado que tiene disuelto, sino por aquella pequeña de sales que contiene; procede de río, que es la mejor para facilitar la digestion de los alimentos y para ser empleada en usos industriales, coincidiendo que como agua de río ocupa el número uno en la escala de la potabilidad, por cuanto el río Besós, de que procede, ni él mismo ni sus afluentes tienen normalmente corriente abierta, ni esta recibe los desechos de las poblaciones; pues el cauce, tanto del uno, como de los otros, corre apartado de grandes centros de poblacion; resultando de aquí que no es posible que el agua se impregne de sustancias que puedan en manera alguna aminorar sus buenas condiciones; condiciones tan eminentes que difícilmente podrá haber agua alguna que como á potable las reúna mejores.

Tal se desprende de la naturaleza y modo de ser de dicha agua, tal lo confirma el análisis que hemos practicado y tal por fin es nuestra humilde, aunque poco valiosa opinion.

Barcelona dos de Diciembre de mil ochocientos setenta y ocho.

recomanable. Des del punt de vista empresarial, aquestes dades asseguraven «la venta de la totalidad y a buen precio» de l'aigua subministrada.

El lloc escollit per a la captació de l'aigua era el marge dret del riu Besòs en un indret de Sant Martí de Provençals, a un quilòmetre del mar i a menys de quatre quilòmetres de Barcelona. Un terreny limitat pels carrers de Curtidores, Corders, Wad-ras, Mayor del Taulat i Herreros, segons denominació de l'època, on hi havia hagut la fàbrica de cervesa dels senyors Camps i Kuentzmann. Aquest darrer no és cap altre que August Kuentzmann Damm, oncle de Joseph Damm, un dels creadors de la popular cervesa Damm.

En aquest terreny sorrenc es descobrí un focus —inesgotable— d'aigua potable, on es podien obtenir més de 12.000 litres cada 24 hores i, a més, els treballs de captació es preveïen senzills. Segons sembla, ja l'any 1855 una màquina de 50 cavalls funcionant dia i nit no pogué desequilibrar el nivell freàtic de l'aigua de la zona. L'únic inconvenient era el baix nivell, a uns dos metres de la superfície, en què es trobaven les aigües, cosa que feia necessari elevar-les mitjançant maquinària per poder realitzar una distribució correcta amb la pressió suficient. Però això alhora es convertia també en un avantatge, ja que es podia subministrar aigua a les cases fins a un quart pis d'alçària.

Les anàlisis químiques de l'aigua realitzades en l'anomenat Pozo Sajón —perquè havia estat construït per una societat saxona— a càrrec del prestigiós doctor en farmàcia José Canudas Salada —el seu segon cognom era una premonició del que després va passar amb l'aigua— també eren favorables: «El agua analizada por sus cualidades o caracteres físicos de limpieza, ligereza, gusto y frescura pertenece a las potables naturales [...] disuelve perfectamente el jabón y cuece bien las legumbres». A la memòria es descarta que les filtracions

del aigua del mar poguessin influir en la qualitat, ja que els terrenys sorrencs de la zona actuaven com un filtre natural al clorur de sodi.

La constitució de la companyia i la construcció de la torre

Enduts per les bones perspectives que presentava el negoci, el febrer del 1881, un grup d'inversors constituïí davant del notari de Barcelona José Falp la societat Compañía General Anónima de Aguas, de Barcelona, Ladera Derecha del Besós, que fou coneguda de manera abreujada com a Aguas de la Ladera Derecha del Besós. El Consell d'Administració estava format pels membres següents: president, doctor José Canudas Salada, farmacèutic responsable de les anàlisis químiques de l'aigua; director gerent i probablement el principal inversor, Francisco Javier Camps Puigmartí; director facultatiu, Pedro Falqués Urpí, arquitecte responsable del disseny de la torre; vocals, Julio Toche, Manuel Mellado, Enrique Vigo, José Farreras, Joaquín Viñas i Antonio Albí. En aquesta data, les obres per l'elevació de les aigües ja havien començat, avançaven a bon ritme i disposaven de totes les autoritzacions pertinents.

Poc després de la seva constitució, la societat anuncià l'emissió de 3.500 accions per un valor de 100 pessetes cadascuna i els seus impulsors esperaven una resposta favorable tant dels mercats nacionals com dels forans. Per incentivar l'adquisició de les accions es publica a la premsa, l'agost del 1881, una notícia amb l'estat de la construcció: «Las obras de elevación y construcción de las aguas potables del Besós, ladera derecha, adelantan rápidamente. En el próximo mes de setiembre la torre que hoy tiene 25 metros de altura, permitirá servir la zona de 40 metros sobre el nivel del mar. En la misma fecha quedarán instaladas las máquinas. En el mes actual quedará terminada la chimenea, que tendrá 40 metros de elevación».

↑ José Canudas Salada, doctor en farmàcia, autor de les anàlisis químiques que certificaven la qualitat de les aigües subterrànies del marge dret del Besòs.

← Extracte de l'informe redactat pel doctor José Canudas Salada.

↓ Notícia de la inauguració oficial publicada a *La Vanguardia* en l'edició del 22 de juny de 1882.

del proteccionismo de los conservadores, la... en citar en apoyo de nuestra opinión lo que de con... con ella ha dicho el señor Maluquer á los conservadores.

—Revistiéndose el acto de gran solemnidad, celebróse ayer en San Martín de Provençals la inauguración de la elevación de las aguas de la «Compañía General Anónima de Aguas de Barcelona, ladera derecha del Besós», cuyo director gerente es don Javier Camps.

Los invitados acudieron á las oficinas de la Compañía, Pasaje de Colón, número 1, piso 2.º, y luego en varios coches se dirigieron á aquella población. Entre los invitados haremos mención del señor canónigo Villalonga, en representación del señor Obispo; don Juan de Maza, teniente de alcalde; un delegado del Capitán general; el jefe de la sección de Fomento del Gobierno civil; el señor Cortés, general del cuerpo de ingenieros; el señor Alexander; los señores Torres y Pellicer presidentes respectivamente de las Asociaciones de Arquitectos...

de la obra pobra de la ciudad.

Deja los derechos que el Ayuntamiento de la ciudad de Barcelona concede a favor de la obra pobra de la ciudad de Barcelona, a favor de la obra pobra de la ciudad de Barcelona, a favor de la obra pobra de la ciudad de Barcelona.

CONDICIONES PARA LA VENTA DEL AGUA

ARTICULO PRIMERO

La venta del agua se hará bajo el sistema de un canal continuo por cada vecindario de la ciudad. El agua se lleva por medio de los aparatos de elevación, construidos a cargo de la Compañía, la estructura del sistema que constituyen debe ser suficiente.

ARTICULO II

La Compañía designará el tubo o conducto en que deberá fluir el agua, teniendo en el punto más elevado posible el nivel de la obra pobra.

ARTICULO III

Los trabajos y materiales para el estudio...

ARTICULO IV

Para comprar dichos trabajos deberá el comprador firmar la petición que al efecto facilitará la Compañía, obligándose al cumplimiento de las condiciones presentadas y a entregar el importe de cada uno de los trabajos...

ARTICULO V

El precio del agua vendida de agua será de quinientas pesetas, pagadero en el acto de firmar la petición, debiendo ser de la misma cantidad...

ARTICULO VI

Además del precio total de quinientas pesetas correspondiente a cada metro cúbico, deberá el comprador pagar el costo de los trabajos de instalación y conservación, así como el costo de los materiales necesarios para la construcción de los aparatos de elevación...

ARTICULO VII

Todos los gastos se harán a la Compañía, en cantidad de oro o plata, con excepción de los gastos de obra pobra de la ciudad.

ARTICULO VIII

Los compradores no tendrán derecho a indemnización ni compensación de ninguna clase por la interrupción o suspensión de sus aguas, durante las operaciones de limpieza general, de las instalaciones, gases, caudales y demás trabajos de la Compañía.

ARTICULO IX

El la distribución de agua provisionales...

del aparato de agua, el comprador deberá adherirse a la Compañía por escrito, la cual servirá de garantía, que en todos los casos corresponden, excepto en el caso de obra pobra de la ciudad, a la responsabilidad de su estructura. El de construcción de los aparatos de elevación, el comprador pagará la suma de cinco pesetas por la obra pobra de la ciudad.

ARTICULO X

El comprador no podrá en ningún caso, ni bajo ninguna circunstancia, hacer el cumplimiento de los trabajos de obra pobra de la ciudad, debiendo adherirse a la Compañía en escritura o escritura que deberá ser en el mismo. En todo caso, será suficiente para el cumplimiento de los trabajos de obra pobra de la ciudad, pagando en tal caso la Compañía, por el importe de los trabajos de obra pobra de la ciudad, el importe del costo de agua vendida y los trabajos que por el cumplimiento de la obra pobra de la ciudad.

ARTICULO XI

El contrato de venta de la obra pobra de la ciudad, deberá ser firmado por el comprador, en presencia de la Compañía, en el punto de entrega de la obra pobra de la ciudad, y que deberá ser firmado por el comprador y por la Compañía que será suficiente.

ARTICULO XII

Los compradores serán responsables de los trabajos que pueda ocasionar o tener, por cualquier causa que sea, el cumplimiento de la obra pobra de la ciudad, particularmente de la obra pobra de la ciudad, y las obligaciones que deben tener en el.

ARTICULO XIII

Todos los gastos que ocasionen el presente contrato serán de cargo del comprador.

ARTICULO XIV

Toda la Compañía, como el comprador, tendrán el derecho de obra pobra de la ciudad, y se someterá, para el cumplimiento de estas obligaciones y del contrato de obra pobra de la ciudad, a la jurisdicción ordinaria de la presente ciudad.

PERE FALQUÉS I URPI

Sant Andreu de Palomar, 1850
Barcelona, 1916

Pere Falqués va néixer a Sant Andreu de Palomar, l'any 1850, aleshores municipi independent. Va cursar els estudis d'arquitectura a l'Escola de Madrid, ciutat on va contraure les febres tifoides, i va ser cuidat per un company d'estudis que amb el temps es va convertir en un dels arquitectes més importants del Modernisme, Lluís Domènech i Montaner. Falqués, de caràcter generós, afable i optimista, no va tenir en vida el que es diu bona premsa. Independent en política, va esdevenir un personatge popular, i quan el poble no aplaudia alguna de les seves obres, es deia: «Coses de Falqués!».

Va aconseguir el títol d'arquitecte el 1873 i la plaça d'arquitecte municipal de Barcelona, en competència amb el seu gran amic Domènech i Montaner l'any 1889, càrrec que va ocupar fins al 1914. Fou president de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya del 1889 al 1900.

← Contracte entre la Compañía General Anónima de Aguas de Barcelona Ladera Derecha del Besós i el senyor Jaime Rovira, propietari d'un immoble al carrer de Civader, 5 de Barcelona, al barri de Santa Caterina, amb les condicions per al subministrament d'un metre cúbic d'aigua cada vint-i-quatre hores.

Inauguració i expansió

El *Boletín Oficial* del dia 25 de gener de 1882 publicà els estatuts de la nova Compañía General Anónima de Aguas, de Barcelona, Ladera Derecha del Besós, domiciliada a Barcelona i amb un capital de 2.500.000 pessetes, representades per 10.000 accions a 250 pessetes cada una, un capital molt important per l'època. La disposició transitòria amb què acaben els estatuts expressa que, durant el primer any de constitució de la companyia, els membres del Consell d'Administració no rebran cap retribució, i en aquest període l'aigua haurà de quedar distribuïda per la capital i la seva rodalia.

El 18 de març, *La Vanguardia* publica una notícia en la qual es posa data a una possible inauguració: «Dicese que el próximo mes de abril se inaugurará la traída de aguas de la ladera derecha del Besós que llegaran ya al Parque. Se trata de construir para el acto de la bendición un surtidor en la gran plaza que forma el paseo de carruajes del Parque y jardines de la Ciudadela que arrojará el agua a la altura de cuarenta metros. Está ya montada una de las potentes máquinas que han de extraer el agua y que ha sido construida por los señores Alexander en sus talleres de la Barceloneta, trabajándose también en montar la otra. Algunas brigadas de operarios se ocupan en la colocación de las cañerías».

Amb una mica de retard sobre la data prevista, el dia 21 de juny de 1882 es va dur a terme la inauguració oficial amb tota la solemnitat d'aquest tipus d'actes, amb la presència de les autoritats i de la premsa. Reproduïm la notícia segons la va donar el diari *La Vanguardia* en la seva edició del 22 de juny de 1881:

Ayer tuvo lugar la inauguración de la elevación de aguas por parte de la Compañía General Anónima de Aguas, de Barcelona, Ladera Derecha del Besós, cuyo director gerente es don Javier Camps.

»Los invitados acudieron a las oficinas de la Compañía, Pasaje de Colón, número 1, piso 2º, y luego en varios coches se dirigieron á aquella población. Entre los invitados haremos mención del señor canónigo Villalonga, en representación del señor Obispo; don Juan de Maza, teniente de alcalde; un delegado del Capitán general, el jefe de la sección de Fomento del Gobierno Civil; el señor Cortés, general del cuerpo de ingenieros; el señor Alexander; los señores Torres(?) y Pellicer, presidentes respectivamente de las Asociaciones de Arquitectos y maestros de obras de esta capital, el señor Cintas, ingeniero químico del Ayuntamiento,

don Silvino Thos, director facultativo de las obras, representantes de la prensa diaria y periódica de Barcelona i de San Martín. [En aquells temps Sant Martí de Provençals encara era un municipi independent i no es va agregar a Barcelona fins al 1897.]

La Compañía ha levantado en San Martín de Provensals un edificio que comprende diversas secciones; como la de maquinaria, ó sean máquinas, bombas y generadores; sección de tubería, ó sea cañería central y las bifurcaciones; sección de trabajos hidráulicos, ó sea las cajas de hierro de pozos y galerías y el dragado y mampostería; sección de la torre con depósitos de aguas con tubos de ascensión y descenso, y sección de la chimenea.

Las máquinas son de gran potencia, construidas por el señor Alexander, que tiene sus talleres en esta capital. Ambas son muy perfeccionadas y a la altura de las mejores del extranjero.

La torre no está terminada todavía; tiene ya 51 metros de elevación o sea hasta el primer deposito. Es una obra verdaderamente importante y de gran valor. Cuando este terminada tendrá 80 metros de altura.

Funcionó una de las máquinas y a pesar de tener solo la mitad de su fuerza, impulsó el agua del deposito a la altura de 40 metros. Despues de haber visitado todos los departamentos, regresamos a esta ciudad y al llegar al Bogatell nos apeamos del carruaje para presenciar la llegada del agua a aquel punto. Dentro de un mes llegaran a Barcelona.

A las doce la Compañía obsequió a los invitados con un soberbio almuerzo, que tuvo lugar en el restaurant de Francia.

Al llegar a los brindis el señor Camps dio las gracias a las autoridades, a los facultativos y a la prensa, por haber concurrido a aquel acto. Todos los allí presentes ofrecieron su concurso a la Compañía para realizar su empresa, toda vez que con ello se presta un servicio a Barcelona, que tan falta de aguas se halla, primer elemento que reclama la salubridad pública.

Luego el señor Camps manifestó que aquella Compañía era verdaderamente nacional y que el sistema que estaba ensayando en Barcelona, lo ensayaría en otras poblaciones, puesto que creía único recurso para dotarlas de aguas, el elevarlas para luego repartirlas donde era menester.

Terminó tan importante acto a las cuatro de la tarde, mereciendo el señor Camps los plácemes de todos, por su inteligencia y actividad demostrada en este asunto.

L'any 1882 va projectar i dirigir les obres de construcció de la Torre de les Aigües del Besòs. Al districte Sant Martí també és responsable, entre d'altres, del IES Juan Manuel Zafra, que inicialment va ser concebut com a alberg per a gent sense sostre i més tard va passar a tenir funcions docents. Destaca l'ús de materials i solucions formals propis del Modernisme com ara el maó vist, la ceràmica vidriada, el ferro forjat i les majòliques pintades al cartell que indica l'ús original de l'edifici i l'escut de l'Ajuntament situat al cos central. Va ser realitzat l'any 1911, conjuntament amb l'arquitecte Antoni de Falguera.

Va col·laborar a l'Exposició Universal de 1888, on va dissenyar el Palau de les Ciències i el Palau de l'Agricultura. Posteriorment, el 1889, guanyà el concurs per remodelar la plaça de Catalunya.

En la seva etapa d'arquitecte municipal va realitzar obres notables, com ara el plànol topogràfic de la ciutat, reformes del Gran Teatre del Liceu i la tinença d'alcaldia dels carrers de Bruc/Aragó. Va treballar també en la reorganització del Parc de la Ciutadella. Va dissenyar diversos fanals de ferro com els del passeig de Lluís Companys, els de l'avinguda de Gaudí i els molt coneguts bancs fanals del passeig de Gràcia, decorats amb trencadís.

Va morir a Barcelona el 22 d'agost de 1916, i a l'enterrament va ser portat a les espatlles dels seus estimats bombers.

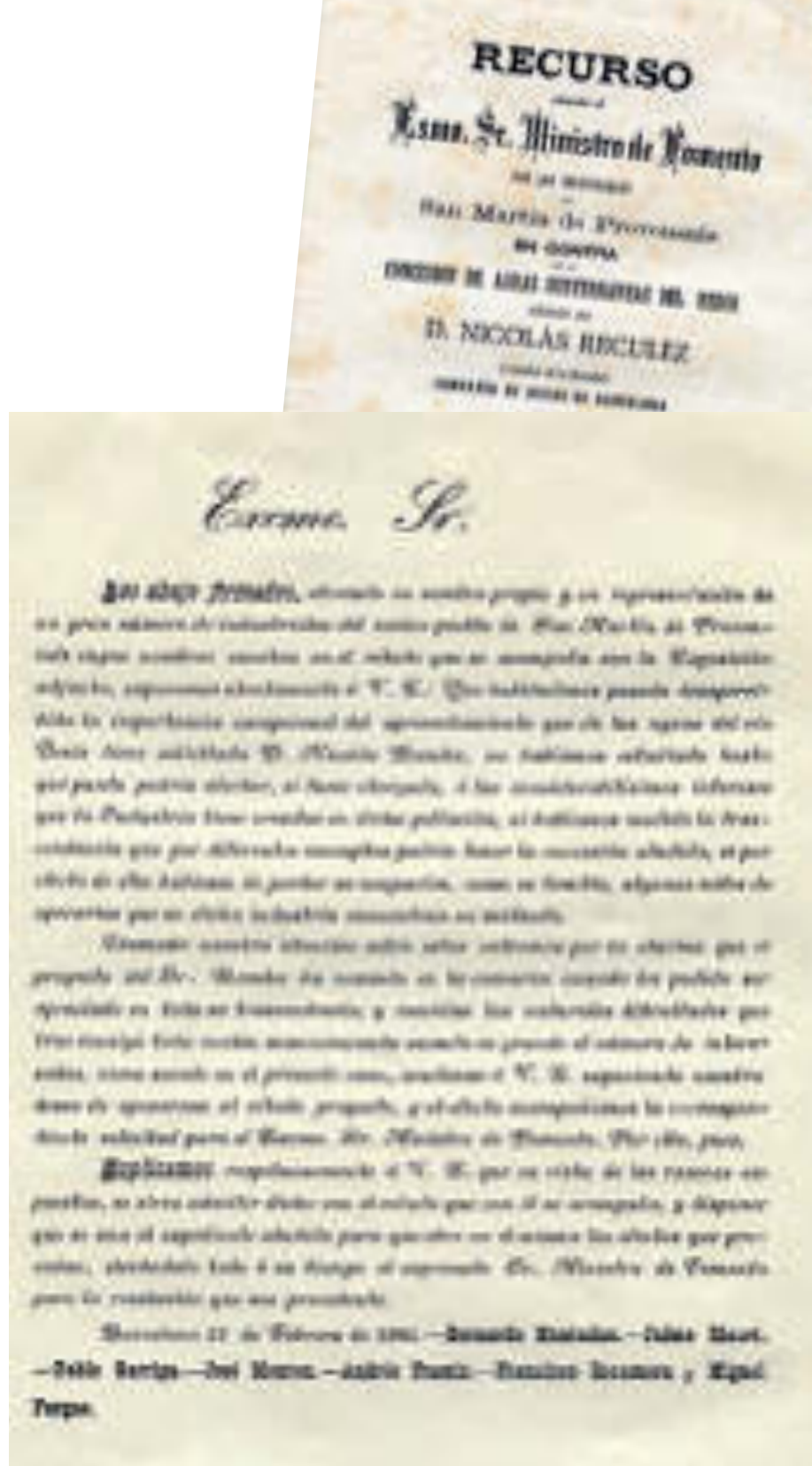

Una de les 10.000 accions de 250 pesetes emeses per la companyia. Destaquen les imatges en planta i perspectiva de la fàbrica i la filigrana decorativa realitzada a partir de les canalitzacions.

A partir de la seva inauguració, l'empresa comença una forta expansió i res no fa pensar que podria sorgir cap entrebanc. Així, el novembre d'aquell mateix any l'Ajuntament concedeix permís al senyor Camps per canalitzar els passeigs de Sant Joan, Isabel II i Aduana i la plaça Palau, amb l'objectiu de fer arribar l'aigua procedent del marge dret del Besòs.

A començaments de l'any 1884, en una sessió plenària de l'Ajuntament arriba una proposició per comprar més aigua a la companyia Aguas de la Ladera Derecha del Besós. El cronista que escriu la notícia no creu que prosperi la proposició, a causa de les «malas condiciones de l'asunto, que de ninguna manera pueden convenir al Municipio». Tot i aquesta notícia poc favorable als interessos de la companyia, el seu creixement no s'atura, i d'això en dona fe una crònica de successos publicada al diari *La Vanguardia* el dia 15 de març de 1886, on s'informa d'un important incendi que es declarà als tallers de camiseria que l'empresa Baqué y Compañía tenia al carrer de Sant Pau, i que es va aconseguir dominar gràcies a la perícia del cos de bombers. Van ser de gran ajuda en l'extinció les boques de reg que les companyies d'aigües de Dos Rius i Ladera Derecha del Besós tenien establertes al carrer esmentat, cosa que dona una idea de l'expansió de l'empresa en aquells anys, quan ja havia arribat la distribució d'aigua fins al barri del Raval de Barcelona. L'explotació de les aigües del Besòs despertava l'interès d'altres empreses. Així, el febrer del 1885 es publica un recurs elevat a l'Excel·lentíssim Ministre de Foment per part dels industrials de Sant Martí de Provençals en contra d'una concessió d'aigües subterrànies del Besòs, uns 30.000 metres diaris, sol·licitada per Don Nicolás Reculez en nom de la Compañía de Aguas de Barcelona. Els empresaris argumentaven que ells necessitaven 67.014 metres diaris per fer funcionar les seves indústries, que donaven feina a més de 7.000 treballadors i que la nova concessió podia posar en perill tant les seves activitats com els llocs de treball.

Els industrials de Sant Martí estaven representats per Bernardo Muntades, Jaime Ricart, Pablo Garriga, José Mouren, Andrés Framis, Francisco Rocamora i Miguel Fargas, i entre els molts industrials representats es troba la Sociedad de Aguas Ladera Derecha del Besós. A la companyia li havia sortit un dur competidor per a l'explotació de les aigües del Besòs, que finalment va ser l'empresa que es quedà amb

la Torre de les Aigües i les instal·lacions annexes quan la primera empresa va fer fallida.

La fallida. El principi de la fi

Coincidint amb l'Exposició Internacional de Barcelona de l'any 1888, celebrada al recinte del Parc de la Ciutadella, comencen a aparèixer les primeres notícies que anunciaven el principi del final de la companyia. El 3 de juliol de 1888, *La Vanguardia* es fa ressò d'una notícia apareguda al periòdic *La Gaceta* on es publica un edicte del jutjat de primera instància del districte de l'Hos-

El 1885, la majoria dels industrials de Sant Martí de Provençals, entre els quals hi havia la Sociedad de Aguas Ladera Derecha del Besós, van presentar un recurs contra una nova concessió d'aigües subterrànies del Besòs.

pital: «[...] haciendo saber que se ha declarado en un auto de 26 de junio de 1888 en estado de quiebra la Compañía General Anónima de Aguas, de Barcelona, Ladera Derecha del Besós».

Quasi un any després, el 28 juny de 1889, *La Vanguardia* publica una breu nota on fa saber que a la junta de creditors celebrada la tarda del dia anterior van ser elegits síndics els senyors Enrique Vigo, que ja figurava com un dels vocals quan es constituí la primera junta l'any 1881, Inocente Lopez Bernagori i Juan Balmas.

Mort de Javier Camps. La fi de la companyia

Per una petita nota publicada a *La Vanguardia* el dia 13 de febrer de 1890, sabem que aquell mateix dia, a dos quarts de nou del matí, es va fer el sepeli del principal promotor de l'empresa, Francisco Javier Camps i Puigmartí, a l'església de Santa Anna i, després, l'industrial va ser enterrat al cementiri del Sud-oest (Montjuic). No es fa cap menció ni de l'edat del finat ni de qui són els seus familiars. Uns quants dies més tard, el 21 de febrer, se celebren misses, de 8 a 12 del matí, per la seva ànima a la mateixa església de Santa Anna. Dues breus notícies aparegudes a *La Vanguardia* els mesos de maig i juny del 1890 anuncien el que va ser la fi de la companyia. La primera informa de la sessió de l'Ajuntament celebrada el dia 30 de maig, on es dóna lectura d'un dictamen en què la Comissió de Foment, en vista de l'informe emès per l'enginyer en cap de la Inspecció Industrial, qualifica de *no potable* l'aigua distribuïda a la ciutat per la Compañía General Anónima de Aguas, de Barcelona, Ladera Derecha del Besós. La segona, del 26 de juny, fa una advertència pública que li dóna el cop de gràcia definitiu: «Habiendo prohibido la alcaldía se rieguen los jardines con aguas de la Ladera Derecha del Besós, por considerarlas perjudiciales a las plantas, parece natural que se evite entren dichas aguas a la ciudad, puesto que muchas personas beben de ellas y las utilizan para guisar».

que por las faltas observadas se habian impuesto á las respectivas compañías.

Se dió lectura á un dictamen, en el que la comision de Fomento en vista del dictamen emitido por el ingeniero jefe de la Inspección industrial, calificando de no potable el agua introducida en esta ciudad por la «Compañía general anónima de aguas de Barcelona, ladera derecha del Bes s,» proponia se diera cumplimiento á lo preceptuado en el Reglamento vigente para la introducción y distribución de aguas en esta ciudad y su término y en consecuencia se traslade dicho informe á la Compañía, y que en el caso de que esta no se conforme con el dictamen formulado por el ingeniero, se reproducirá aquel con intervencion de un químico designado por el propio concesionario.

El señor Escuder propuso que se procediera igualmente al análisis de las aguas introducidas en Barcelona por otras compañías y que si resultan no ser potables, se hagan extensivas á ellas las conclusiones consignadas en el dictamen mencionado.

Contestóle el señor Tort, de la comision, manifestando que el ingeniero jefe de la inspección industrial practica periódicamente el análisis de todas las aguas que surten á Barcelona y que en uno de ellos descubrió que las aguas de la Compañía de la ladera derecha del Besós, habian perdido sus cualidades

Havien transcorregut nou anys des de la constitució de la Compañía General Anónima de Aguas, de Barcelona, Ladera Derecha del Besós i havia arribat a la fi l'aventura empresarial iniciada l'any 1881. La fallida de l'empresa va donar lloc a una llegenda, no prou documentada, on s'explica que un dels promotors va posar fi a la seva vida llançant-se al buit des de dalt de la Torre de les Aigües.

Breu nota publicada al diari *La Vanguardia* el maig del 1889, on es qualifica de *no potable* l'aigua distribuïda per la companyia.

Tapa de fundició que encara es conserva a l'avinguda del Portal de l'Àngel, on s'aprecia l'anagrama de la companyia.